

Vann og de nye utviklingsmålene – hvor trykker skoen?

Av Jonas Ådnøy Holmquist

Jonas Ådnøy Holmquist er daglig leder for FIVAS, Foreningen for internasjonale vannstudier.

Etter innledning holdt på Verdens vanndag 2015 tirsdag 24. mars 2015.

Introduksjon

Verden er kommet langt i arbeidet med å gi alle mennesker tilgang til vann de siste 15 årene. Tusenårs målet for vann, å halvere antall mennesker uten tilgang til trygt vann, er allerede oppnådd, melder FN. Det er ingen tvil om at den felles innsatsen tusenårs målene har skapt har bidratt til dette resultatet. Allikevel er det fortsatt over 700 millioner som mangler trygt drikkevann, ifølge FNs tall, og disse tallene er nok optimistiske. Hvor mange som mangler tilgang til vann er heller ikke likt fordelt. I Afrika sør for Sahara har en tredel av befolkningen, over 300 millioner mennesker, ikke tilgang til en forbedret vannkilde. Når vi i de nye utviklingsmålene sikter mot at alle skal ha tilgang til trygge vannkilder, står vi overfor en utfordring som krever både stor og kløktig innsats.

Menneskerett og fordelingsproblemer

Tilgang til vann er anerkjent av FN som en menneskerett. Det betyr at mennesker skal ha tilgang til nok trygt vann å drikke og til husholdningsformål, og det betyr at vann til mennesker må få forrang foran bruk av vann til jordbruk og industri. Heldigvis er det nok vann til mennesker de fleste steder i verden, men i mange områder er det konkurranse om vannet. Jordbruk står for

70 % av uttaket av vann globalt, og industri står for 20 %. Fordeling av vannet er et brennhett tema. Dette viser også hvor viktig det er at vi legger opp til vekst i jordbruk som vannes av regn i de nye utviklingsmålene, ikke et som er avhengig av kunstig vanning som pumper opp vann fra elver og brønner. Spørsmålet om vann er altså et fordelingsproblemer like mye som et ressursproblemer. Men å få vann til folk er også et spørsmål om infrastruktur.

Dar som eksempel

Det afrikanske kontinent har en stor befolkningsvekst, og framskrivninger peker nå mot at befolkningen vil øke fra én milliard til fire milliarder før den flater ut i 2100. Befolkningsveksten vil selvsagt ikke være lik i alle land, men vil i mange land bidra til det store befolkningspresset på byer. Dar es Salaam i Tanzania er et eksempel på dette. I Dar har de færreste innlagt vann, og det er en kamp for å få vannressursene til å strekke til. Dar er også et eksempel på hvor ille det kan gå med forsøk på privatisering av offentlig vannforsyning. Som en del av en storstilt satsing på vann til befolkningen i Dar es Salaam i 2003, satte Verdensbanken krav til at vannverket skulle privatiseres. Det var svært vanskelig å få private selskaper til å kjøpe vannverket, men etter en omlegging av kravene som gjorde at byens myndigheter fortsatt skulle eie vannverket, mens et privat selskap driftet det, ble et internasjonalt selskap kontrahert for å sikre byens vannforsyning.

Privatiseringen ble en katastrofe, som endte med at myndighetene i 2005 kastet ut selskapet som skulle drifte vannverket.

Vannverket i Dar es Salaam hadde lenge vært vanskjøttet før det ble privatisert. Det var mangel på vedlikehold og investeringer i utvidelse av vannettet gikk tregt. Private midler skulle bøte på dette, men investeringene fra det britisk ledede konsortiet uteble, og problemene med drifting av systemet ble ikke færre med selskapets overtakelse. Verdensbankens tall viser at antall husholdninger som hadde innlagt vann i 2003, var 40 prosent, mens andelen i 2010 var så lav som 25 prosent! Det private selskapet fokuserte på utbygging i områder hvor de kunne tjene penger, altså i de rikeste områdene. Fattige områder ble overlatt til hjelpeorganisasjoner, eller måtte kjøpe langt dyrere vann av vannselgere. Konsortiet klarte ikke å ta betalt for vannet slik de hadde forutsatt, og tjuvkobling av vannrør forble et stort problem. Store investeringer selskapene som gikk inn i avtalen var bundet av kontrakten til å gjøre, var fortsatt utestående da kontrakten ble opphevet av byens myndigheter i 2005.

Gjenoppbygging og samarbeid

I prosessen for å stable vannverket DAWASCO tilbake på bena inngikk myndighetene et samarbeid med vannverksmyndigheter fra Kampala i nabolandet Uganda. Et slikt samarbeid for å styrke fagkunnskap og lære av god praksis uten intensjon om økonomisk overskudd for investorer, er veien å gå for å få gode offentlige tjenester. Det er et stort problem at innbyggere ikke ønsker å betale den høye prisen for vann, og at innkrevere har blitt svært upopulære. At rør graves frem for å koble på slanger eller for bare å tappe vann på kanner skaper også store problemer. Tillit til vannverket og til at prisen er rettferdig er derfor helt avgjørende for både offentlige og private driftere. Ikke alle innbyggerne i Dar es Salaam kan betale priser for vannet som gjør det lønnsomt å levere. Krysssubsidiering, altså at rikere områder betaler mer for tjenesten, eller for høyere forbruk enn minimumsraten, til fordel for en lavt priset eller gratis minimums-

rate, er en viktig mekanisme for å kunne levere vann til alle lag av befolkningen.

I det dårlig vedlikeholdte ledningsnettet i Dar es Salaam forsvinner så mye som halvparten av vannet før det kommer frem til springen. I tillegg forsvinner mye av vannet før det kommer inn til byen. Mesteparten av vannforsyningen i Dar kommer fra Ruvuelven, men over 40 % av vannet som pumpes inn til byen blir borte på veien på grunn av lekkasjer og ulovlig uttak til vanning av jordbruksland. Med så store lekkasjer og så mye av befolkningen uten dekning fra ledningsnettet, er det behov for enorme investeringer. Brukerbetaling eller det tanzanianske statsbudsjettet vil ikke på lang tid kunne bidra med de investeringene som er nødvendige for helt grunnleggende tjenester. Skal vi få vann-tjenester opp å gå i byer som Dar es Salaam for å oppfylle menneskerettigheten til tilgang på trygt vann, må bistandsdonorer gi betydelige summer til utbyggingen. I tillegg til penger til utbygging kan land som Norge bidra med kompetanse. I Norge er det mange aktører som har mye kunnskap om god vannforvaltning, og det er en erfaring og en kompetanse vi kan dele med oss. Norske myndigheter kan fremme kompetanse gjennom forskning og god praksis, slik vi for eksempel gjør på vannkraftfeltet, med utstrakt kursvirksomhet gjennom International Center for Hydropower og gjennom å fremme offentlig-offentlig samarbeid mellom norske vannverk og vannverk i utviklingsland.

Forurenset vann dreper

En annen viktig grunn til knapphet på vann er forurensning av vannkilder. Hvert år dør flere mennesker av forurenset vann enn det gjør i væpnede konflikter. Forurensning av vann kommer fra både jordbruk og industri, men også fra menneskelig avføring – kanskje særlig der mennesker bor tett.

I dag mangler 2,5 milliard mennesker tilgang til toalettfasiliteter. I likhet med tilgang til vann er tilgang til tilstrekkelige toalettfasiliteter en menneskerett. Sanitærtjenester er uløselig knyttet til menneskers tilgang til vann og vannforvaltning. Særlig i urbane områder i vekst er det

et enormt behov for utvikling av en infrastruktur for sanitærtjenester. Mye urban vekst skjer i uregulerte eller ulovlige bydeler helt uten infrastruktur. Tusenårs målet for tilgang til trygt vann ble nådd tre år før fristen i 2015, men vi er langt unna å nå målet om å halvere andelen som ikke har tilgang til toaletter siden 1990. Ikke bare er tilgang til og utbygging av sanitærfasiliteter komplisert, det er et spørsmål som sjelden kommer opp på den politiske agendaen. Den direkte helsefarlige effekten av dårlige sanitærforhold og den ødeleggende forurensningen av vannkilder er kostbare konsekvenser, og det er helt avgjørende at vi angriper dette problemet med både hode og hardt arbeid i tiden fremover. I svært mange områder er et sanitærsystem som baserer seg på å transportere bort etterlatenskaper med store mengder vann dårlig egnet. Uegnet teknologi og logistiske utfordringer bidrar til at slik utbygging har fått lav prioritet. Det er helt nødvendig med en innovasjon som bidrar til å skape mindre vannintensive løsninger

og løsninger som også kan gjøre ekskrementer om til en økonomisk ressurs.

En rett, rett og slett

Tilgang til vann og tilgang til et toalett er en rettighet som må anerkjennes i FNs nye utviklingsmål. Grunnleggende menneskelige behov må få forrang, og en felles innsats må ytes for at fattige, som har den største byrden ved dyr og dårlig tilgang, får tilgang til vann- og sanitærtjenester. Norge kan bidra til å bygge opp solide fagmiljøer som bruker en rettighetsbasert tilnærming som rettesnor og som kan bidra til å spre gode forvaltningsmetoder og solid fagkunnskap. Vi kan støtte offentlig-offentlig samarbeid mellom norske og andre lands vannverk, et skritt kan være å støtte et clearing house for slike PUP-samarbeid. Det faglige arbeidet er viktig, men det er ikke tvil om at donorer må øke støtten også til utbygging. Norge kan øke sin innsats betraktelig i bilaterale kanaler og gjennom relevante FN-organer.